

Х. З.) басом гуде...» [10, с. 506]. Б. Лепкий навіть підтверджує двоголосе виконання церковної коляди¹ (найімовірніше, способом терцієвої втори). Такий кантиленний спів часто сприяє підключенню адресатів (господаря і членів його родини) до виконання коляди разом із колядниками.

Групу кантиленної мелодики творять такі коляди Західного Поділля, як «Дивная новина: нині Діва Сина», «Не плач, Рахиле», «Нова радість стала», «Свята ніч, тиха ніч», «Спи, Ісусе, спи», «Темненькая нічка тьмою світ закрила», «Бог предвічний народився», «Хто там по дорозі йде до Вифлєсму», «Що то за предиво», «Радість нам ся являє», «Добрий вечір тобі, пане господарю» та ін. На перевагу кантиленної мелодики над іншими типами звернула увагу й відома дослідниця середньовічної барокової музики О. Гнатюк, зазначаючи: «В основі багатьох колядок лежать оригінальні наспіви православного характеру. Поряд з ними виділяється багато колядок ліричних, з яскраво індивідуалізованою розспівною мелодикою» [2, с. 61]. Вона звернула увагу на ліризацію цього пісенного жанру, особливо на розспівність окремих складонот, які є основною характерною ознакою кантиленної мелодики. На цій ознаці наголошує й автор теоретичного обґрунтування основних типів мелодики А. Іваницький: «Для кантиленних наспівів показова плавність мелодії, нерідко розспівування складів, цілеспрямованість розвитку, яскравість мелодичних зворотів» [5, с. 40]. Церковні коляди творилися в руслі середньовічних музично-поетичних традицій, в середовищі, відмінному від народнопісенної творчості. Але безсумнівним є те, що їхні автори знали народні колядки і певною мірою використовували структурні компоненти. Так, навіть у тісних рамках розробки певних євангельських оповідань вони не обмежувалися лише догматично-сакральним тлумаченням сюжетів, образів і мотивів, а не раз давали їм своє висвітлення, власну художньо-виконавську інтерпретацію, робили співзвучними з думками і настроями простих людей². Ф. Колесса, аналізуючи церковні коляди, звертав увагу й на особливості мелодики. З цього приводу він зазначав: «Церковні коляди відрізняються від традиційних народних колядок особливостями строфіки, версифікації, *мелодичними типами* (курсив наш – Х. З.), метроритмічною організацією тощо. На відмінність між двома жанрами різдвяних пісень звернув увагу й відомий дослідник церковної пісенної творчості Ю. Медведик. Він, зокрема, констатує, що «богогласникові різдвяні пісні є продуктом передовсім індивідуальної авторської творчості, що, зрештою, «паспортизовано» акровіршами, які прямо вказують на вияв особистісного фактору» [11, с. 50]. З твердженням Ю. Медведика погоджується й етномузикознавець Л. О. Єфремова [4, с. 73].

На початку ХХ століття церковні коляди майже повністю фольклоризувалися й витіснили з ужитку традиційні народні колядки, зайнявши їхнє місце в різдвяних обрядових дійствах. Їх можна було почути не лише в церквах як паралітургійну пісню, а й серед широких верств населення. Вони зайняли почесне місце в репертуарі колядників, починаючи від дітей і закінчуючи представниками старшого покоління. Церковні коляди стали складовою лялькового та живого вертепів, ряджених з Козою, Ведмедем, Конем тощо. У зв'язку з цим їхній спосіб виконання почав поступово зближуватися з виконавськими традиціями стародавніх народних колядок. Насамперед таке зближення спостерігалось у темповому відношенні, тобто церковні коляди почали виконуватися в дещо рухливіших темпах, а дитячі – навіть у жвавих. У цей час формується новий пласт церковних коляд, який в цілому репрезентує моторний тип мелодики. На це звернула увагу й Л. Корній: «... мелодика кантів (церковних коляд – Х. З.) переважно пісенна (мається на увазі кантиленна мелодика – Х. З.) та пісенно-танцювальна (кантиленно-моторна – Х. З.)» [9, с. 93]. Вона підкреслює, що «духовні канти (церковні пісні – Х. З.), в яких

¹ Б. Лепкий подає виконання жителями с. Поручин Бережанського повіту, що на Тернопільщині, коляди «Бог предвічний народився». Саме це вказує на широку її поширеність у сільському середовищі в другій половині ХІХ століття.

² Аналізуючи церковні коляди, А. Іваницький звернув увагу на такі їхні особливості, як «багатоголосе виконання, закінчення наспіву на гармонічній терції, мажорно-мінорна основа, гетерометрична строфа».

спостерігається шести-восьми-десяти-чотирнадцятискладові віршовані розміри, мають здебільшого пісенно-танцювальний тип мелодики, близький до народної» [8, с. 73]. Прикладом моторного типу мелодики може послужити відома в Західному Поділлі церковна коляда «Бог ся рождає, хто ж 'Го може знати?», приспів якої повністю побудований на танцювальних ритмах (тут, власне, й домінують гопаково-козачкові ритмічні поєднання – , поживлений темп, піднесений характер).

4.

Ходою

Бог ся рож - да - є, хто Го мо - же зна - ти Тут ан - ге - ли,
І - сус, му і - м'я, Ма - рі - я, му Ма - ти а віл сто - їть,
чу - дять - ся ро - жде - но - го бо - ять - ся Пас - ти - рі - ї кля - чуть
тра - сють - ся о - сел - смут - но па - сють - ся
пло - ти Бо - га ба - чуть тут же, тут же, тут же, тут же тут.

Ця коляда належить до активного репертуару західноподільських колядників, і її можна почути у виконанні різних вікових груп: дітей, молоді, представників середнього та старшого покоління.

Отже, історію становлення і розвитку мелодики церковних коляд Західного Поділля (як і інших етнографічних районів України) можна поділити на три етапи – від речитативної через кантиленну до моторної. На початковому етапі формування церковних коляд їхні автори намагалися їх творити в стилі тогочасної богослужбової музики, вносячи в них елементи несиметричності й речитативності у викладі матеріалу. У період домінування барокового стилю церковні пісні набули кантиленних ознак, величнього й помпезного співу. У період повної фольклоризації й витіснення з ужитку традиційних народних колядок церковні коляди запозичили в них темп і характер виконання та частково стильові складові – моторний тип мелодики, традиційні ритмічні форми вірша і мелодії, танцювальний й колісковий характер. Усе це увиразнило жанр церковних коляд й спрямувало їх у традиційне народне виконавське русло.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Власний архів О. С. Смоляка. Архів неупорядкований.
2. Гнатюк О. Українська духовна барокова пісня / О. Гнатюк. – Варшава–Київ : Вид-во «Перевал», 1994. – 188 с.
3. Грица Софія. Українська фольклористика XIX – початку XX століття і музичний фольклор. Нариси / С. Грица. – Київ–Тернопіль : Астон, 2007. – 160 с.
4. Єфремова Л. О. Народні пісні Житомирщини (з колекцій збирачів фольклору) / [упоряд. та вступ. стаття Л. О. Єфремової] – НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. – К. : Наук. думка, 2012. – 723 с. : нот, карти.
5. Іваницький А. І. Українська народна музична творчість: Посібник для вищ. та серед. навчальних закладів / А.Іваницький. – К. : Муз. Україна, 1990. – 336 с. : нот.
6. Іваницький А. Хрестоматія з українського музичного фольклору (з поясненнями та коментарями). Навчальний посібник для вищих навчальних закладів культури і мистецтв I–IV рівнів акредитації / А. Іваницький. – Вінниця : НОВА КНИГА, 2008. – 520 с.
7. Корній Л. Історія української музики. Частина перша (від найдавніших часів до

- середини XVIII ст.) / Л.Корній. – Київ–Харків–Нью-Йорк : Вид-во М. П. Коць, 1996. – 313 с.
8. Корній Лідія. Українська шкільна драма і духовна музика XVII – першої половини XVIII ст. / Л.Корній. – Київ : Поліграф. д-ця Ін-ту історії України АН України, 1993. – 184 с.
 9. Корній Л. П. Історія української музичної культури: підручник для студентів вищих навчальних закладів / До сторіччя Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського / Л. П. Корній, Б. О. Сюта. – К. : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2011. – 720 с.
 10. Лепкий Б. Казка мого життя / Б. Лепкий // Твори в 2 т. – К. : Дніпро, 1991. – Т. 2 : Повісті. Спогади. Виступи / [упоряд. та автор. приміт. М. М. Ільницький. – С. 317–610.
 11. Медведик Ю. Українська духовна пісня XVII–XVIII століть / Ю. Медведик – Львів : Вид-во Українського Католицького Університету, 2006. – 324 с.
 12. Смоляк О. Український дитячий музичний фольклор. Підручник-хрестоматія для викладачів і учнів. Вип. 1. / О. Смоляк. – Тернопіль : Лілея, 1998. – 80 с.
 13. Український обрядовий фольклор західних земель: Музична антологія (Бесарабія. Бойківщина. Буковина. Волинь. Галичина. Закарпаття. Лемківщина. Підляшшя. Поділля. Полісся. Покуття. Холмщина / [відп. ред. Г. А. Скрипник ; упоряд. і вступ. стаття А. І. Іваницького]. – Вінниця : Нова Книга, 2012. – 624 с.
 14. Франко І. Наші коляди / І. Франко // Іван Франко. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. – Т. 28. Літературно-критичні праці (1890–1892) / [ред. колегія : М. Д. Берштейн, Г. Д. Вєрвєс, А. Т. Гордієнко та ін. ; Ред. тому: Н. С. Крутікова, С. В. Щурат]. – К. : Вид-во «Наукова думка», 1980. – С. 7–41.